

РОЗДІЛ 5

ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.2

ЩОДО ПИТАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Бабакова В.М.,
ст. викладач

*Навчально-наукового інституту права та соціальних технологій
Чернігівський національний технологічний університет*

У статті висвітлено сучасну практику та правове забезпечення працевлаштування молоді, визначені проблеми в реалізації молоддю права на працю в площині забезпечення трудової зайнятості молоді в контексті Конституції України, Кодексу законів про працю України, нової редакції Закону України «Про зайнятість населення».

Ключові слова: молодь, праця молоді, право на працю, працевлаштування, зайнятість, ринок праці.

Бабакова В.М. / О ВОПРОСЕ ЗАНЯТОСТИ И ТРУДОУСТРОЙСТВА МОЛОДЕЖИ В УКРАИНЕ / Черниговский национальный технологический университет, Украина

В статье освещена современная практика и правовое обеспечение трудоустройства молодежи, определены проблемы в реализации молодежью права на труд в плоскости обеспечения трудовой занятости молодежи в контексте Конституции Украины, Кодекса законов о труде Украины, новой редакции Закона Украины «О занятости населения».

Ключевые слова: молодежь, труд молодежи, право на труд, трудоустройство, занятость, рынок труда.

Babakova V.M. / ON THE ISSUE OF YOUTH EMPLOYMENT AND OCCUPATION IN UKRAINE / Chernihiv national university of Technology, Ukraine

The issue of youth employment is important both for society and the state, thus it determines the specific tasks for legal regulation in this area. The creation of the appropriate conditions for youth decent work is entrusted to the Ministry of Social Policy of Ukraine, Ministry of Education and Science of Ukraine, State Service for labor, and so on. However, these bodies do not fulfill their powers completely, primarily in the way of providing job to youth who is seeking to find it.

Due to high intellectual potential, mobility and flexibility of young people have the opportunity to influence upon social the progress, defining the future of the society, the state and the international community. One of the perspective direction of youth involvement in the social processes of the country is providing young people with jobs.

Almost all social relations are beginning to emerge in employment, which is an important social function work.

The actuality of the problem of youth employment is characterized by such figures: today young people under 30 make up the level of youth unemployment is significantly higher than among the other age groups. The social importance of youth employment raises the problem of youth unemployment in one of the highest place in the state youth policy. Unemployment is inevitable attribute of the market economy.

Nowadays more and more recognized the relevance of the events in youth employment. The difficulties faced by the society in their efforts to socialization and integration of young people, arising from inconsistencies between the needs and aspirations of young people, on the one hand, and what society offers and requires them – on the other side.

To solve this contradiction we should create the conditions of young specialists self realizing; i.e to give the possibility to make a contribution in the society's development.

The aim of youth employment regulating is to make it correlate with the specialists social needs and the young people need in finding employment and their creative potential realizing.

Key words: young people, work of young people, right to work, employment, employment, labor market.

Вступ. Найбільш уразливою та соціально не захищеною категорією населення є молодь. Через відсутність достатнього практичного досвіду, правових та професійних знань, а часто і моральної невідповідності до конкуренції на ринку праці реалізувати своє право на працю молодим громадянам сьогодні складно. Різниця між рівнем домагань молоді людини високого рівня життя та можливостями його досягнення, між особистими сподіваннями та труднощами часто веде до дезадаптації індивідуума, що в кінцевому результаті може призвести до поведінки протиправного характеру, тобто до злочинності, алкоголізму, наркоманії тощо.

Питання забезпечення зайнятості молоді є важливим для суспільства і держави, тому визначає особливі завдання для правового регулювання в цій сфері. Створення належних умов для гідної праці молоді покладено на Міністерство соціальної політики України, Міністерство освіти і науки України, Державну службу з питань праці тощо. Однак ці органи неповною мірою виконують свої повно-

важення, передусім щодо забезпечення роботою молоді, яка прагне її знайти.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення та вирішення проблем у реалізації молоддю права на працю в площині забезпечення трудової зайнятості молоді.

Нині відсутні монографічні праці, присвячені правовідносинам щодо працевлаштування молоді за сучасних умов. Основними причинами цього, очевидно, є новизна предмета регулювання для України, відсутність перевірених практикою теоретичних засад правового регулювання. Дослідженню правових проблем працевлаштування молоді присвячено наукові статті В.С. Венедиктова, О.І. Зозулі, О.С. Реус, З. Колесниченко, В.П. Пастухова. Питаннями аналізу правовідносин щодо працевлаштування молоді в науці трудового права приділялась увага в працях О.О. Абрамової, М.Г. Александрова, Л.Я. Гінцбурга, Є.О. Монастирського та ін.

Результати дослідження. Становлення та розвиток громадського суспільства відбувається завдяки виявам

соціальної активності представників нової генерації, серед якої молоді надана роль авангарду. Завдяки високому інтелектуальному потенціалу, мобільності та гнучкості, молоді люди мають можливість впливати на суспільний прогрес, визначаючи майбутнє суспільства, держави та світового співтовариства. Одним із перспективних напрямів залучення молоді до суспільних процесів країни є забезпечення молоді робочими місцями.

Практично всі суспільні відносини починають формуватися у трудовій сфері, що є найважливішою соціальною функцією трудової діяльності.

Відповідно до статті 43 Конституції України [1] «кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується». Особливо важливою є норма ч. 2 ст. 43 Конституції, що передбачає обов'язок держави щодо створення умов для повного здійснення громадянами права на працю, гарантування рівних можливостей у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізації програм професійно-технічного навчання і підготовки та перепідготовки кадрів. Комплекс цих обов'язків держави можна розглядати як певний механізм забезпечення права, що передбачено у п. 1 цієї статті. Отже, Основний закон держави прямо проголошує право кожного на працю та гарантує створення державою умов для повного його здійснення.

Кодекс законів про працю України є основним загальним нормативно-правовим актом у сфері трудового права. Статті Глави XIII КЗпП України [2] регламентують різноманітні аспекти трудової діяльності молоді, в тому числі й деякі гарантії забезпечення її трудової зайнятості.

Наступним нормативно-правовим актом, що регламентує питання зайнятості і працевлаштування населення взагалі та зайнятості і працевлаштування молоді зокрема, є Закон України «Про зайнятість населення». У Законі України «Про зайнятість населення» [3] дано визначення поняття «зайнятість»: це не заборонена законодавством діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, в тому числі безоплатно.

Так само, як і КЗпП України, він загалом присвячується регламентації питань забезпечення зайнятості населення України і містить декілька статей, що регламентують питання забезпечення зайнятості молоді.

Побудова суспільства й суспільних відносин базується на фундаментах праці, трудової діяльності в різних її про-явах. Праця – це головний зв'язок, який поєднує всіх членів суспільства, соціальні групи в єдине ціле [4, с. 14–15].

Сучасна юридична енциклопедія визначає поняття «працевлаштування» як систему організаційно-правових заходів для забезпечення підприємств, установ, організацій кадрами працівників та надання допомоги громадянам в отриманні роботи [5, с. 54]. Н.Б. Болотіна та Г.І. Чанишева поняття «працевлаштування» розрізняють в широкому та вузькому значеннях. Працевлаштування – це система організаційних, економічних і правових заходів, спрямованих на забезпечення трудової зайнятості населення. У широкому значенні працевлаштування об'єднує всі форми трудової діяльності, що не суперечать законодавству, включаючи самостійне забезпечення себе роботою, в тому числі індивідуальну трудову діяльність, підприємництво, фермерство тощо. У вузькому значенні працевлаштування – це такі форми трудової діяльності, які встановлюються за сприяння органів держави або недержавних організацій на основі ліцензування [6, с. 130].

Актуальність проблеми зайнятості молоді характеризують, зокрема, такі цифри: на сьогодні приблизно більше половини безробітних – молоді люди віком до 30 років, а рівень безробіття серед молоді є значно вищий, ніж се-

ред інших вікових категорій. Соціальне значення працевлаштування молоді ставить проблему молодіжного безробіття на одне з перших місць у державній молодіжній політиці. Безробіття – це неминучий атрибут ринкової економіки.

Сьогодні все більше усвідомлюється актуальність проведення заходів у сфері зайнятості молоді. Труднощі, з якими стикається суспільство у своїх зусиллях із соціалізації та інтеграції молоді, виникають із невідповідності між потребами й устремліннями молодих людей, з одного боку, і тим, що суспільство пропонує і вимагає від них – з іншого боку.

Щоб вирішити це протиріччя, слід створити умови для самореалізації молодих фахівців – дати можливість вносити свій внесок у розвиток суспільства. Метою регулювання зайнятості молоді є приведення її у відповідність до суспільних потреб у фахівцях і потреби молодих людей у працевлаштуванні й реалізації свого творчого потенціалу.

Вихід молоді на ринок праці відбувається переважно після закінчення навчання. Саме на цьому етапі виникає багато проблем щодо реалізації їх трудового потенціалу. Окремі проблеми тим чи іншим шляхом долаються самою молоддю, але деякі проблеми можуть бути вирішені лише за умови державного сприяння. Існують наявні недоліки в сучасному механізмі державного впливу на процеси працевлаштування молоді, які призводять до високого рівня безробіття серед молодого населення.

Суттєво вплинули на соціальне становище молоді та рівень її життя економічні негаразди. Безробіття серед молоді у два-три рази вище, ніж безробіття дорослого населення. Ситуація на молодіжному ринку є доволі нестабільною внаслідок високого рівня економічної неактивності молоді. Також зберігається проблема невідповідності потреб ринку праці та системи фахової освіти.

Вільна економіка, яка обумовлює свободу вибору, ставить перед молоддю досить гострі проблеми (пов'язані зі структурною перебудовою, станом приватизації тощо), вирішення яких залежить від державного регулювання стану економіки країни.

Однією із соціально малозахищених категорій населення є молоді фахівці – випускники ВНЗ. Тому сьогодні дуже актуальним є пошук шляхів розв'язання проблем, пов'язаних із покращенням такої ситуації.

Загальні вимоги до працевлаштування молодих спеціалістів регулюються ст. 197 Кодексу законів про працю України. Межі дії частини другої статті 197 КЗпП залежать від визначення поняття молодих спеціалістів. Пункт 4 ст. 7 Закону України від 05.02.1993 № 2999-ХІІ «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» формулює таке саме визначення поняття молодих спеціалістів, як і частина друга ст. 197 КЗпП. До молодих спеціалістів належать випускники державних вищих навчальних закладів і професійно-технічних училищ, потреба в яких визначена державним замовленням [7].

Самовизначення молоді повинно відбутися з розвитком особистості в соціальному життєвому, професійному, моральному, релігійному та сімейному аспектах. Отже, під самовизначенням розуміють процес активного пошуку й усвідомлення особистістю свого місця в системі суспільних відносин, з'ясування сенсу свого життя на основі певної особистої системи ціннісних орієнтацій. Загалом життєве самовизначення передбачає настановлення на вибір і реалізацію певного способу життя людини. Науковці виділяють декілька складових життєвого самовизначення, серед яких є й професійне самовизначення [8].

У сфері професійного самовизначення склалися такі негативні тенденції, що набули значного поширення: сучасна молодь орієнтується передусім на здобуття престижних і високооплачуваних професій. У результаті виникають небажані наслідки:

– молодь обирає не ті професії, для яких має відповідні дані й внутрішні можливості, а ті, які є престижними, ви-

сокооплачуваними. Часто через це молоді люди не можуть оволодіти обраними спеціальностями на належному рівні, а відтак і самореалізуватися в професійному плані;

- вибираючи професії, молодь не враховує ні вимог ринку праці, ні потреби країни у фахівцях. У результаті молоді люди згодом не можуть знайти роботи за обраним фахом;

- молодь уникає професій, які потребують значних затрат фізичних зусиль, вважаючи їх непрестижними. Звідси великий дефіцит робітничих професій у державі.

Проблеми зайнятості молоді в Україні, яка становить третину загальної чисельності незайнятих громадян, що перебувають на обліку в державній службі зайнятості, регулюються відповідно до положень законів України від 01.07.2014 №1556-VII «Про зайнятість населення» та від 02.03.2000 № 1533-III «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» [9].

Проблеми молоді на ринку праці спричинені певними особливостями соціального стану і трудової поведінки [10]:

- досить високим освітнім рівнем;
- низькою адаптованістю та вразливістю щодо навколишнього економічного й соціального середовища;
- підвищеними вимогами щодо працевлаштування (престижу, заробітку), до змісту, характеру й умов праці;
- високою професійною і територіальною мобільністю, що зумовлена неусталеністю та слабкістю економічних і соціальних зв'язків молоді людини.

Важливою проблемою нині є відсутність державного прогнозування потреб економіки в спеціалістах з вищою освітою. Тому й виникають на ринку праці диспропорції попиту й пропозиції дипломованих фахівців. Зокрема, на вакансію юриста претендують дев'ять, менеджера – вісім, бухгалтера – шість осіб. Та знайти хорошого менеджера, який би міг успішно організувати виробничий процес, дуже непросто.

Роботодавці не хочуть брати на роботу початківців, мотивуючи це відсутністю в них досвіду. Аби збалансувати попит і пропозицію на ринку праці, слід чітко прогнозувати: скільки, для кого і де готувати кадри. Такі передбачення мають стати невід'ємною частиною макроекономічного прогнозу розвитку галузей. Для підвищення їх достовірності варто поліпшити якість статистичних даних, удосконалити методологію розрахунків. До цього процесу доцільно залучити фахівців Мінсоцполітики, Міносвіти, служби зайнятості та науковців. Таким прогнозуванням вже більше 50 років займаються у США та в країнах Європи.

Закон України «Про зайнятість населення» було розроблено на виконання соціальних ініціатив, спрямованих на впровадження активної політики зайнятості та створення нових робочих місць. Також у Законі визначаються гарантії держави щодо захисту прав громадян на працю, а саме:

- вільне обрання місця застосування праці та виду діяльності, вільний вибір або зміна професій;
- одержання заробітної плати (винагороди) відповідно до законодавства;
- професійна орієнтація з метою самовизначення та реалізації здатності особи до праці;
- професійне навчання відповідно до здібностей та з урахуванням потреб ринку праці;
- підтвердження результатів неформального професійного навчання осіб за робітничими професіями;
- безоплатне сприяння у працевлаштуванні, обранні підходящої роботи та одержанні інформації про ситуацію на ринку праці і перспективи його розвитку;
- соціальний захист у разі настання безробіття;
- захист від дискримінації у сфері зайнятості, необгрунтованої відмови в найманні на роботу і незаконного звільнення;
- додаткове сприяння у працевлаштуванні окремих категорій громадян.

Відповідно до нового Закону людина, яка не працює і звернулася до центру зайнятості в пошуках роботи, відтепер отримуватиме статус безробітного з першого дня реєстрації в центрі, якщо підходяща робота для неї відсутня. Причому звертатися можна до будь-якого центру зайнятості, незалежно від зареєстрованого місця проживання чи місця перебування особи. Допомога по безробіттю виплачується з восьмого дня після реєстрації особи в центрі зайнятості.

Розмір максимальної допомоги з безробіття тепер не обмежується середньою зарплатою по регіону, де зареєстрована особа, що має статус безробітного, а буде єдиним по всій Україні і становитиме чотири прожиткові мінімуми для працездатних осіб.

Роботодавці зобов'язані забезпечувати гідні умови праці, які відповідають вимогам законодавства у сфері оплати праці, охорони і гігієни праці.

Для працевлаштування молоді підприємствам, установам та організаціям з чисельністю штатних працівників понад 20 осіб встановлюється квота у розмірі 5 відсотків середньо-облікової чисельності штатних працівників за попередній календарний рік. Держава сприяє забезпеченню молоді першим робочим місцем та запроваджує стимули для стажування на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форм власності, виду діяльності та господарювання.

Молодим працівникам, які залучені до роботи за відповідною професією (спеціальністю) в селах і селищах та уклали трудовий договір, згідно зі ст.2 Кодексу законів про працю [10], на строк не менше як на три роки з підприємствами, установами, організаціями, що розташовані в таких населених пунктах, надається житло на строк їх роботи та одноразова адресна допомога в десятикратному розмірі мінімальної заробітної плати за рахунок коштів Державного бюджету України в порядку та за переліком професій (спеціальностей), затверджених Кабінетом Міністрів України. У разі, якщо молодий працівник пропрацює в такому населеному пункті не менше десяти років, житло передається йому у власність.

Для підвищення конкурентоспроможності молоді студенти вищих та учні професійно-технічних навчальних закладів, що здобули професію (кваліфікацію) за освітньо-кваліфікаційним рівнем «кваліфікований працівник», «молодший спеціаліст», «бакалавр», «спеціаліст» та продовжують навчатися на наступному освітньо-кваліфікаційному рівні, можуть проходити стажування за набутою професією (спеціальністю) на підприємствах, установах, організаціях на умовах, визначених договором про стажування, у вільний від навчання час. Під час стажування молоді фахівці набувають досвід з виконання професійних завдань та обов'язків, удосконалюють професійні знання, уміння та навички, вивчають та засвоюють нові технології, техніки, набувають додаткові компетенції.

Ситуація, що склалась у суспільстві з працевлаштуванням молоді, потребує великих зусиль і від молоді, і від старшого покоління. Новим законом передбачено стимулювання роботодавців до створення нових робочих місць та працевлаштування на них громадян, недостатньо конкурентоспроможних на ринку праці, зокрема молоді та інших вразливих категорій громадян, шляхом виплати компенсації роботодавцю в розмірі єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за відповідну особу. Компенсація виплачується щомісячно протягом одного року з дня працевлаштування особи за умови збереження її зайнятості упродовж двох років.

Основним заходом зі сприяння працевлаштуванню молоді є відпрацювання порядку надання профорієнтаційних та профдіагностичних послуг як у навчальних закладах різного рівня, так і в центрах зайнятості та громадських організаціях.

Необхідно в нашій державі розробити ефективніші механізми, які б стимулювали працевлаштування молоді і сприяли б розвитку молодіжних підприємницьких ініці-

атив. Це повинно знайти відображення у державній молодіжній політиці. Зокрема, доцільно фінансувати молодіжні програми за рахунок бюджетів усіх рівнів та проводити конкурси програм, на державному рівні прогнозувати потреби ринку у кваліфікованих спеціалістах. Важливо також розвивати співробітництво з молодіжними організаціями, вдосконалювати механізм надання молодим громадянам першого робочого місця, відпрацьовувати модель забезпечення вторинної та сезонної зайнятості, сприяти формуванню ефективного діалогу між молодими підприємцями-роботодавцями та державою.

Серед чинників, що заважають молоді займатися підприємництвом, слід назвати відсутність соціальних гарантій, великий ризик, відсутність підтримки з боку держави, незахищеність від кримінальних структур, свавілля чиновників [11].

Висновки. Питання забезпечення зайнятості молоді є важливим для суспільства і держави, тому визначає особливі завдання для правового регулювання в цій сфері. Ігнорування вказаної проблеми може призвести до відсутності кваліфікаційного кадрового потенціалу в країні, підвищення рівня незайнятості, злочинності серед молоді.

Новоприйнятий Закон передбачає запровадження заходів, що сприяють працевлаштуванню населення. Він повинен сприяти вирішенню трьох основних завдань: по-перше, впровадити стимули для роботодавців, щоб їм було вигідно створювати робочі місця; по-друге, вирішити проблему працевлаштування молоді; по-третє, підтримати людей зрілого віку, яким складно конкурувати на ринку праці. Потрібно діяти спільно, тільки через допомогу молоді лежить шлях до порятунку всіх нас. Врятуємо молодь – врятуємо Україну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2222-IV 08.12.2004 р. – К.: Велес, 2006. – 48 с.
2. Кодекс законів про працю України [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
3. Закон України «Про зайнятість населення» / Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 24. – Ст. 243.
4. Мацюк А.Р. Трудовые правоотношения развитого социалистического общества. / Мацюк А.Р. – К.: Наук. Думка, 1984. – 280 с.
5. Юридична енциклопедія: В 5 т. / Українська енциклопедія. – К., 2003. – 733 с.
6. Болотіна Н.Б. Трудове право України: Підручник. / Болотіна Н.Б., Чанишева Г.І. – К.: Знання, 2000. – 564 с.
7. Правове регулювання працевлаштування молоді в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukraine-diplom.com/60/16451-pravove-regulyuvannya-pracevlashtuvannya-molodi-v-ukrayini.html>.
8. Лушников Є.І. Особистісне самовизначення як психологічна проблема. [Електронний ресурс] / Лушников Є.І. – Режим доступу: <http://referaty.net.ua>.
9. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття». [Електр. ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
10. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / Чистов С.М., Никифоров А.Є. та ін. – 2-е вид., доопр. і допов. – К. : КНЕУ, 2005. – 156 с.
11. Новий Закон України «Про зайнятість населення»: чи є перспективи? /Шпак І.О., Нагірна О.Г.[Електр. ресурс]. – Режим доступу: http://nsppcernivci.at.ua/publ/socialno_trudovi_vidnosini/novij_zakon_ukrajini_pro_zajnjatist_naselennja_chi_e_perspektivi/5-1-0-27.